

مسائل هویتی ایران در دهه چهارم انقلاب: نگاهی بر پویای تاریخی هویت و تحلیل بیانات آیت‌الله خامنه‌ای

محمدحسین پناهی*

E-mail: MH.Panahy@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۱۰/۲۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۱۰/۳

چکیده

برای نو اندیشی درباره مسائل هویتی عصر ما، ایجاد نگرشی مبتنی بر واقعیات میدانی و تحلیل دیدگاه اندیشمندان معاصر در این حوزه ضروری است. رسیدن به این معنا که روی دیگر بروز نفی‌گرایی در مسائل هویتی بازتاب مثبت و مؤثر آن است، نیازمند مساعی مناسب در این باب تحقیقی است. تحلیل بیانات آیت‌الله خامنه‌ای با مذاقه در محتوای رهنمودها، حاصل تلاشی است که در سه لایه از ابعاد هویتی دهه چهارم انقلاب - بعد ایرانی، اسلامی، بعد ملی و بعد انقلابی - صورت گرفته است. حاصل آن که مسائل هویتی علاوه بر تأثیر سلبی با بروز ویژگی‌هایی چون: گسترش روحیه‌ی دفاع از مرزهای مستقل هویت ملی و دینی در مردم، احساس هویت متکی به اسلام، ایجاد روحیه مبارزه با دشمن و استکبار، ظهور روحیه ایستادگی مقابل سلطه‌گران در داخل و اشاعه آن در میان ملت‌های مسلمان به شکلی مثبت ارزیابی شده‌اند. استفاده از روش تحلیل محتوای کمی داده‌ها با بهره‌گیری از نرم‌افزار مکس کیودا در مورد تحلیل داده‌های بیانات از ویژگی‌های این پژوهش است.

کلید واژه‌ها: هویت، پویای تاریخی هویت در ایران، دهه چهارم، انقلاب اسلامی، آیت‌الله خامنه‌ای.

مقدمه و طرح مسأله

هویت عاملی انسجام‌بخش و وحدت‌آفرین است و خصلت تنظیم‌کنندگی را به عهده دارد؛ با این وصف تحکیم هویت ملی باعث حفظ و انسجام نظام سیاسی شده، همبستگی عمومی را در پی دارد. ایران در طول تاریخ با هجوم مسائل هویتی روبه‌رو بوده است. این موضوع از سویی ناشی از قدمت تاریخی و موقعیت جغرافیایی این کشور بوده و از سوی دیگر چشم طمع قدرت‌های بزرگ برای دسترسی به منابع ذاتی موجود در این پهنه از گیتی را متجلی می‌سازد. مطالعه روزهای پس از وقوع انقلاب اسلامی در ایران نشان‌دهنده‌ی شدت روانه‌سازی معضلات هویتی است. تأکیده‌های مکرر رهبر انقلاب در سال‌های اخیر به مباحث هویتی و مطالعه موردی آن در دهه چهارم از آنجا که به واسطه تنوع موضوعات هویتی بوجود آمده در نسل جوان جمهوری اسلامی ایران، از دهه پیشین بیشتر شده است از منظر واکاوی هویت ملی قابل طرح است. «من احساس می‌کنم امروز همه تکلیف داریم از هویت جمعی این کشور و این ملت دفاع کنیم» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۸۷). روشن شدن ابعاد هویتی دهه چهارم انقلاب، مترادف است با رعایت موضوعاتی چون: حفظ عزت ملی - حفظ ریشه‌ها و اصالت‌ها - عدم شالوده‌شکنی - ارج نهادن به هویت ملی - ثبات هویت جمعی که به دفعات در رهنمودها مشاهده می‌شود (شایگان، ۱۳۹۵: ۴۵).

آنچه در ادامه خواهد آمد، تحلیل محتوای رهنمودهای آیت‌الله خامنه‌ای است که به واسطه اشraf بر امور جاری کشور و تصویب سیاست‌های کلی جمهوری اسلامی ایران در عرصه ملی، یقیناً راهگشای تحقیقی در باب موضوع مورد دغدغه محقق خواهد بود. این پژوهش در پی پاسخ به این پرسش است که مسائل هویتی ایران در دهه‌ی چهارم انقلاب از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای کدامند؟

پیشینه نظری

رصد نمودن تحولات هویت ملی ایران با بازه زمانی ده ساله نشان داد که: هویت مدرن، توسعه و کارآمدی و تساهل، از نظر خبرگان به‌عنوان گزینه محتمل‌تر برای آینده ایران خواهد بود (حاجیانی، ۱۳۹۷: ۱۷). تأثیرگذاری ارزش‌های اخلاقی، هویت اجتماعی و اعتماد اجتماعی به‌عنوان موارد تأثیرگذار بر امنیت انسانی در میان شهروندان تهرانی ارزیابی شده است (منصوری، ۱۳۹۸: ۵۵). «سنجش هویت جمعی ایرانیان» احساس تعهد ملی نسبت به سرنوشت کشور، افتخار به ایرانی بودن و حفظ جمهوری اسلامی و احساس دوستی به ترتیب دارای بیشترین نقش معرفی شده‌اند (مقصودی، ۱۳۹۷: ۲۳).

تعقیب راهبردی مشارکتی و همکارانه، لحاظ بافتار تاریخی، ساختار اجتماعی، بنیان‌های فرهنگی و اعتقادی جامعه و کنشگری مسؤولانه بازیگران آگاه و ملتزم به قواعد سیاستگذاری و عناصر هویت ملی و نیز تغییر رفتار شهروندان نتیجه‌ای است که در راستای سیاستگذاری مطلوب هویتی بیان می‌گردد (کریمی‌مله، ۱۳۹۸: ۳).

نتیجه پژوهشی با عنوان «بررسی زمینه‌های سیاسی و جامعه‌شناختی مسائل هویت در دوران پس از انقلاب اسلامی ایران» اشاره به این دارد که بروز مسائل هویتی عصر ما مرتبط با موضوع تجدد است (انجمن جامعه‌شناسی، ۱۳۹۳: ۳۷).

با بررسی پژوهش‌های انجام شده مشخص می‌شود که هیچ‌کدام از آنها به مسائل هویت ملی در دهه چهارم انقلاب اشاره نکرده‌اند. این پژوهش تلاش می‌کند موضوع یاد شده را با استفاده از نظرات و رهنمودهای رهبر معظم انقلاب واکاوی کند.

مرور ادبیات و مبانی نظری

امروزه مفهوم هویت یک اصطلاح بنیادین و میان‌رشته‌ای است؛ به‌گونه‌ای که بر ساختارهای علمی، فلسفی، سیاسی و انسان‌شناسی تأثیر فراوانی داشته است (کُته، ۲۰۱۸: ۲۵۴). هویت با کیستی من و ما در هر جامعه سروکار دارد. اصولاً هویت است که انسان‌ها را در کنار هم جمع می‌کند؛ پس اساس تجمیع احساسات، عواطف، افکار، عقاید و نگرش‌های کلی به موضوعات در مجموعه افراد را هویت آنان تشکیل می‌دهد (نصری، ۱۳۸۷: ۱۵)؛ در دوره کلاسیک فلسفه یونان، ارسطو نخستین تعریف از هویت را ارائه داد: در یک مفهوم کلی همه چیز یکسان است؛ این بدان معنی است که کل هستی وجه مشترک ماهیتی دارد. ارسطو و لایب‌نیتس مفهوم هویت را نزدیک به مفهوم برابری آورده‌اند (درناس، ۲۰۱۹: ۴) ذهنیت افراد شامل مجموعه‌ای از مفهومی‌ها، رویه‌ها، باورها و ارزش‌ها و اختیارات است که به‌طور جزئی ناآگاه می‌نماید. با این حال به سرعت می‌تواند تبدیل به آگاهی شود. زمانی که چیزی را تجربه می‌کنیم ممکن است مناسب حال ما نباشد، اما در حقیقت فعلی آگاهانه است. بنابراین ذهنیت فردی و مفاهیم مربوط به آن با احساس هویت (برای فهم دوجانبه در کار و یادگیری) مفاهیمی لازم در روابط درونی افراد هر جامعه است (شان، ۲۰۱۷: ۱۳۵).

هویت ملی ایران مؤلفه‌هایی دارد که مهم‌ترین آنها عبارتند از: هویت فردی، هویت اجتماعی، هویت زبانی، هویت تاریخی، هویت جغرافیایی، هویت دینی، هویت فرهنگی و هویت قومی و نژادی (دانش‌پژوهان، ۱۳۹۷: ۴۵).

مسائل هویتی، پدیده یا احساس ناظر بر بی‌ثباتی، اختلال در کارکرد اجزاء و عناصر جامعه و گسیختگی اجتماعی است در دو سطح فردی و جمعی محقق می‌گردد (حق‌پناه، ۱۳۸۱: ۴۶).

از این‌رو چارچوب نظری این تحقیق، بررسی چالش‌های هویتی با دو رویکرد سلبی و ایجابی است که نقش آنها در بروز چالش‌های هویتی در جامعه ایرانی بررسی خواهد شد. طرح این موضوع به معنی جلوه‌گری ابعاد مثبت علاوه بر بُعد منفی مترتب بر این پدیده است رویکرد نگرشی قالب بر این نظریه به ما می‌گوید اصولاً مسائل هویتی دهه چهارم انقلاب جز آن‌که بروز مشکلاتی را در سطح جامعه به همراه داشته، دستاوردهایی را نیز پیگیری کرده که نمی‌توان بی‌اعتنا به آن بود. پرداختن توأمان به دو روی سکه مسایل هویتی راهی است برای خلق هویت اصیل و نوین ایرانی - اسلامی و تلاش این تحقیق در پی بیان این معنی خواهد بود. براساس مبانی دینی رویکرد ایجابی به هویت در نظریه‌ای بومی مطرح می‌شود، با این تعبیر که تجربه جمهوری اسلامی به خوبی نشان می‌دهد که هویت در درون جامعه ساخته می‌شود و از آنجا که هویت‌ها باز نیستند، هویت نباید جای ارزش‌ها را بگیرد و باید در چارچوب تلقی شوند.

پوش تاریخی هویت در ایران

در این بخش به سه دوره مهم و اثرگذار در شکل‌گیری هویت ایرانیان می‌پردازیم: موضوع هویت در باستان: جنگ با اعراب و تحولاتی که صورت می‌گیرد خالی از فایده نیست نخست آن‌که، جامعه بسته ساسانی و نظام طبقاتی متحجر آن را سخت تکان می‌دهد. دو دیگر این‌که، خط و زبان و اندیشه را از قید و بند طبقه حاکم و موبدان مرتجع زرتشتی رها می‌کند. سه دیگر این‌که ایرانیان را به چالشی عظیم می‌خواند و آنان را در تنگنا می‌گذارد تا استعدادهای نهفته خود را شکوفا کنند و پر و بال دهند و به گفته ابن خلدون، بزرگ‌ترین سهم را در خلق فرهنگ و تمدن بزرگ اسلامی به دست آورند (احمدی، ۱۳۸۳: ۱۵۳).

در دوران پهلوی پسر، غرب‌گرایی فرهنگی رو به تزاید وی مورد تنفر علمای مذهبی بود و به همین دلیل از دهه ۱۳۴۰ به بعد اندیشمندان ایرانی بحث بازگشت به هویت فرهنگی را مطرح کردند (نظری، ۱۳۸۷: ۸۰).

هویت در جریان شکل‌گیری انقلاب اسلامی ایران: گرچه نیروها و نخبگان سیاسی دوره اولیه انقلاب تا حدی در پی حفظ تعادل میان دو عنصر بودند، اما با بیرون رفتن

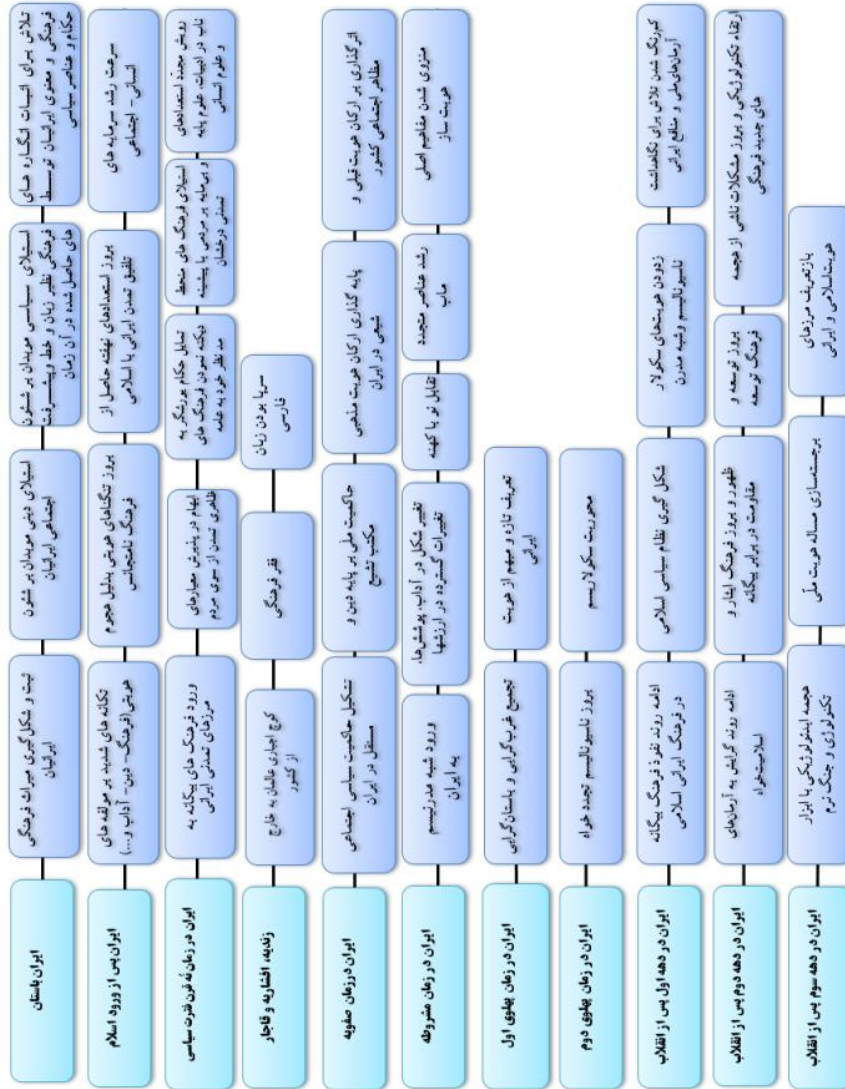
آنها از صحنه، این تلاش عقیم ماند و معادلات قدرت که در دو سوی طیف ملی و مذهبی سنگر گرفته بودند به ضرر عنصر ملی هویت ایرانی و تأکید بسیار بیشتر بر روی عنصر معنوی آن تمام شد (احمدی، ۱۳۸۳: ۸۲).

هویت پس از پیروزی انقلاب: در فرآیند انقلاب اسلامی ایران، در واقع «تشیع» مفهومی از وحدت اجتماعی و هویت جمعی و نیز فردی را در سطوح مختلف زندگی جمعی معرفی کرد (میرسپاسی آشتیانی، ۱۳۷۷: ۱۳۳)؛ جمهوری اسلامی تلاش کرد تا هویت را بر سه خصیصه «ملی»، «اسلامی» و انقلابی مبتنی سازد.

در دهه‌ی اول انقلاب پس از شروع جنگ تحمیلی مسأله هویت مترادف است با افزایش اسلام‌خواهی در بین اقشار مردم، این مهم هماهنگی و انسجام عمومی را در پی دارد و البته عملکرد قبض و بسط انقلابی به همراه احیای انگیزه ملی‌گرایانه (رحیمی، ۱۳۹۶: ۱۹۲) غلبه دارد. در دهه دوم انقلاب و سال‌های پایانی جنگ هنوز روحیات سال‌های پیشین با وجود معضلات این برهه زمانی قرین مردم است، حفظ روحیات سنتی و مذهبی به‌طور عمومی در مباحث هویتی جامعه مطرح بوده، دوران سازندگی به واسطه ویرانی‌های ناشی از آثار جنگ تحمیلی دوران جدیدی از اشکال هویتی را باگفتمان رشدمحور (رحیمی، ۱۳۹۶: ۲۰۶) پیگیری کرده و ارتقای تکنولوژی جهانی و ورود اینترنت در عرصه جهانی، در ایران نیز به گونه‌ای منعکس می‌شود.

موضوع هویت در دهه سوم جمهوری اسلامی، با تبعیت از گفتمان توسعه سیاسی با نقاط ضعفی از جمله: تخطی برخی گروه‌ها از قواعد و اصول نظام و به چالش کشیدن مبانی اعتقادی آن (رحیمی، ۱۳۹۶: ۲۱۸) با هجوم افراطی اندیشه‌های دست خورده‌تر و در واقع ناخالص‌تر است که عمق درک از مسأله هویت دینی و ملی را به شکل رو به تزایدی دچار سطحی‌نگری ساخته؛ شکل جدیدی را در جامعه منعکس می‌سازد.

مسائل هویتی در بعد معنا وقتی با ایران و شرایط امروز آن در دهه چهارم مواجه می‌شود، نمی‌تواند معنایی یکسویه بیابد و ایران را با عنوان «ملیت» صرف تعبیر کند؛ از طرف دیگر اگر بررسی مسائل را به معنای گذشتن از خطوط مبانی هویت ایرانی اسلامی معنا کنیم، متوجه می‌شویم که پویای تاریخی هویت، معنای ظریف و دقیق بایسته‌های هویت ملی (زبان، خط، آداب، رسوم، اساطیر، مشاهیر و فرهنگ) را به‌همراه اعتقاد به دین به معنی روح‌آرامش، پیشرفت و ثبات در جامعه حفظ کرده و حتی در تهاجم سرزمینی نیز فروکاست معنایی پیدا نکرده‌اند. نمودار زیرین گونه‌ای مجمل از مطالعه تاریخی مسائل هویتی در ایران را در ابعاد معنایی سلبی و ایجابی نمودار ساخته است:

این مقاله به بررسی تحول تفکر سیاسی ایرانی در طول تاریخ و نقش اسلام در این تحول می‌پردازد.

دیدگاه‌هایی با موضوع مسائل هویتی در ایران

امروزه، مسأله‌ی اصلی و مهم ناهم‌زمانی یا عدم توافق بر سر مصداق‌هاست نه دغدغه‌ها و ارزش‌ها و به توافق نرسیدن بر سر مصداقیق ابهام (خانیک، ۱۳۸۳: ۱۴). جوان امروز می‌گوید من به دلیل تفاوت بنیادینی که دارم، خود می‌توانم هویت‌ساز بشوم. لذا نسل جدید برای برخی از اصول و مبادی هویتی نسل پیشین اهمیت کمتری قائل هستند (افتخاری، ۱۳۸۳: ۳۷). ایرانیان در برابر مسائل بیرونی هویت ملی (فناوری و به دنبال آن جهانی‌شدن) دارای مسائل عرضی (عمودی) هستند. اما تغییر روش‌ها در رقابت طولی در برابر فناوری غرب به شدت وابسته و پیوسته با مسائل درونی است (قیادی، ۱۳۸۳: ۳۶۶). در این معنی پژوهشگر از تفاوت نگرش نسل سوم انقلاب با نسل‌های پیشین با دلالت به این معنی که اولویت‌های من در مواجهه با ارزش‌ها عوض شده، نه این‌که از بین رفته؛ این نسل را نیازمند بازیابی در درون خود و انجام مساعدت برای جلوگیری از پیمودن خطاگونه مسیر می‌داند.

روش پژوهش

پژوهش حاضر که از نظر ماهیت هدف تحلیلی - اکتشافی است به دلیل بهره‌گیری از نتایج این تحقیق از نوع کاربردی بوده قلمرو تحقیقی زمانی سال‌های ۱۳۸۷ تا ۱۳۹۵ هجری شمسی را دربرمی‌گیرد. جامعه مورد مطالعه، کلیه متون و بیانات آیت‌الله خامنه‌ای مطرح شده در سایت khamnei.ir است. روش گردآوری داده‌ها از نوع اسنادی - کتابخانه‌ای بوده که با استفاده از مطالعه‌ی کتاب‌ها، مقالات، پایان‌نامه‌ها، اسناد و مدارک، سایت‌ها و رسانه‌ها به مرحله گردآوری داده‌ها رسیده و با استفاده از روش تحلیل محتوا، مفاهیم و واژه‌های ثبت شده که بالغ بر ۱۰۹۶ مورد به دست آمد با پایش اولیه در قالب ۸۹ جدول کدگذاری شده مورد ارزیابی چندباره قرار گرفت با رسیدن به پنج مدخل و پایش دوباره پژوهش به سه مقوله اصلی منتهی شده و همان‌گونه که ابزار مورد استفاده در این پژوهش (نرم‌افزار مکس کیودا) نشان‌دهنده‌ی این بررسی است؛ برای کفایت نظری داده‌ها و مفهوم‌سازی براساس پایش چندباره مقوله‌ها، نتیجه تحلیل از بطن متون به دقت استخراج شد.

در این مجال تلاش شده از تحلیل کمی در حوزه‌های فراوانی کلیدواژگان، فراوانی کلمات و فراوانی موضوعات اصلی بهره لازم برده شود.

یافته‌ها

آنچه اغلب به‌عنوان هویت در جامعه احساس می‌شود را لزوماً نمی‌توان از معنای این واژه به‌صورت دقیق تفسیر کرد. این عدم قطعیت به دشواری به تعیین اجزای هویت به‌عنوان نشانه‌ها، ویژگی‌ها و خطوط اشاره دارد (شهیدانی و پنکفتسو، ۲۰۱۷: ۴۵۶).

در تحلیل کمی داده‌ها پس از کدگذاری «هویت در بیانات رهبر معظم انقلاب»، ابعاد هویتی مشخص شد: کلیدواژه‌های هویت اسلامی، هویت انقلابی و هویت ملی در محتوای مورد تحلیل مطرح شده است. از این‌رو متناسب با موضوع مورد دغدغه به‌صورت تمام شمار جملات مورد پایش دوباره قرار گرفت. حاصل آن‌که: هویت اسلامی با ۳۶/۰۸، هویت انقلابی با ۱۵/۰۶ و هویت ملی با ۴۹/۴ درصد، دارای تکرار و تشدید موضوعات بوده‌اند، بنابراین نتایج تحلیل داده‌ها به شرحی که در ادامه می‌آید گردآوری شد:

جدول شماره سه: تحلیل داده‌های هویتی

ردیف	نقاط تمرکز
۱	دفاع از هویت انقلاب
	داشتن انگیزه‌ی کافی جوانان با ویژگی‌هایی نظیر: ایمان، سواد، غیرت، شجاعت و خودباوری و توان جسمی و فکری متناسب
	ایستادگی مقابل سلطه‌گران، تهاجم دشمن و جبهه کفر و استکبار
۲	هویت مستقل ملی و دینی
	دفاع از مرزهای هویت ملی
	داشتن انگیزه کافی جوانان با ویژگی‌هایی نظیر: شجاعت در برابر هیبت دشمن، فداکاری، ایمان، دانش و دفاع از حقوق ملی - حفظ فرهنگ و هویت اسلامی - ایرانی و ارزش‌های اخلاقی
۳	فرهنگ مستقل جان دادن و خون دادن - سابقه‌ی فرهنگی و تاریخی عمیق و اصیل دفاع از حیثیت ملی و (حاکمیت دین خدا به معنی عدالت اجتماعی به معنای واقعی، ریشه‌کنی فقر، استضعاف، آسیب‌های اجتماعی، برقراری منظومه‌ی ارزش‌های اسلامی و هویت ملی ایرانی)
	هویت مستقل و با عزت - استقلال و خودتکائی - تقویت خودباوری
	احساس هویت دفاع از مرزهای هویت ملی - دفاع از شخصیت ملی، از عزت ملی

در تحلیل یافته‌ها براساس موضوع هویت، با کدگذاری انجام شده و نتایج آن (مستند به جدول شماره سه) سه مقوله اصلی هویت ملی، هویت ایرانی - اسلامی و

هویت انقلابی قابل شناسایی است. پس از انجام بررسی کمی، فراوانی به دست آمده در مورد موضوعات: هویت ملی، هویت ایرانی - اسلامی و هویت انقلابی از بیشترین موضوعات مورد تأکید در متون مورد تحلیل به دست آمدند. هویت در واحدهای فرعی نیز به ترتیب کاربردهای زیر را دارد: دفاع از هویت انقلاب نیاز به وجود جوانان با انگیزه‌ی کافی با ویژگی‌هایی نظیر: ایمان، سواد، غیرت، شجاعت و خودباوری و توان جسمی و فکری و ایستادگی مقابل سلطه‌گران، تهاجم دشمن و جبهه‌ی کفر و استکبار، در بررسی مقوله هویت انقلابی؛ هویت مستقل ملی و دینی، دفاع از مرزهای هویت ملی (ارتقای وفاق و همگرایی اجتماعی، اتحاد ملی و به رسمیت شناختن دگرسانی‌های مذهبی، قبیله‌ای و نژادی)، دشمنان به دنبال سلب هویت از ملت ایران، وجود انگیزه‌ی کافی در بین جوانان با ویژگی‌هایی نظیر: شجاعت در برابر هیبت دشمن، فداکاری، ایمان، دانش و دفاع از حقوق ملی - حفظ فرهنگ و هویت اسلامی - ایرانی و ارزش‌های اخلاقی، در بررسی مقوله هویت ایرانی - اسلامی؛ فرهنگ مستقل، سابقه‌ی فرهنگی و تاریخی عمیق و اصیل، دفاع از حیثیت ملی (حاکمیت دین خدا به معنی عدالت اجتماعی به معنای واقعی، ریشه‌کنی فقر، استضعاف، آسیب‌های اجتماعی، برقراری منظومه ارزش‌های اسلامی و هویت ملی ایرانی) هویت مستقل و با عزت، استقلال و خوداتکائی، تقویت خودباوری، احساس هویت دفاع از مرزهای هویت ملی، دفاع از شخصیت ملی، از عزت ملی، احساس رعب برخی مسؤولان در برابر دشمن، تهاجم دشمنانی که به دنبال سلب هویت از ملت ایران هستند، در بررسی مقوله هویت ملی؛ از موضوعات قابل توجه در جریان بررسی کیفی پژوهش هستند. اگر بخواهیم نگاهی جزءنگرانه به آنچه یافته‌های بالا نشان می‌دهند، داشته باشیم؛ باید اضافه کرد سه مدخل اصلی مورد بحث و زیرمجموعه‌های آن که در بررسی‌ها آمده، پیگیری شدند و با پایش چندباره به جدول شماره سه منتج شدند.

مدخل هویت انقلابی با مقوله‌های فرعی زیر در کاوش تحلیلی به دست آمد:

نسل با ایمان، باسواد، غیور، شجاع و خودباور، با انگیزه‌ی کافی و توان جسمی و فکری - توجه به اهداف دور - جدّیت در حرکت - انقلابی یعنی دارای سواد، دارای انضباط، دارای تدین، دارای حرکت، دارای عقل، خردمند - مبارزه با دشمن کافر و جبهه‌ی کفر و استکبار - ایستادگی - رابطه‌ی دل‌ها با خدای متعال - از یاد نبردن هویت و شخصیت اصلی خود - داشتن اخلاص - ایستادگی، هویت، هویت انقلابی - داشتن دشمن - گسترش تدریجی تفکر و هویت انقلاب اسلامی ایران - عمقیافتن تفکر

اسلامی - جبهه‌ی دفاع از اسلام - دفاع از هویت انقلاب - حضور عظیم بی‌نظیر تاریخی - هنر بزرگ امام بزرگوار - جهت‌گیری‌های اصلی - پایه‌ی اصلی آن مردمند - محور عزم و اراده و شخصیت - هوشیاری مردم - نوآوری و واژه‌سازی در چهارچوب نگاه دینی و اعتقادی انقلاب.

در مدخل هویت ملی برای رسیدن به نتایج جدول شماره سه موارد زیر مورد پایش چندباره قرار گرفت:

اقتدار ملت ایران - عظمت ملت ایران - اجتماع عظیم مردم - غیرت - اسلام - تأمین عزت ملی - تأمین اقتدار بین‌المللی - هویت مستقل ملی و دینی - هویت مستقل و با عزت - سیاست مستقل - اقتصاد مستقل - فرهنگ مستقل - حفظ خصوصیات انقلابی مان - دفاع از مرزها - جان دادن و خون دادن - تأمین سلامت جسمی و سلامت اخلاقی و معنوی و پیشرفت علمی کشور - هویت ایرانی - خصوصیتی است که مال کشور ما است - دارای سابقه‌ی فرهنگی و تاریخی عمیق و اصیل - دارای شجاعت - دارای عزم - دفاع در مقابل بیگانگان - دفاع از شخصیت خود - کارکرد اجتماعی شعر - شعر، حافظ هویت ملی - مشخصه‌های فرهنگی - مزیت‌های فرهنگی - هویت فرهنگی - ارتقاء وفاق و همگرایی اجتماعی در پهنه سرزمینی به‌ویژه در میان مرزنشینان - دین و ایمان - فرهنگ هویت یک ملت - ارزش‌های فرهنگی روح و معنای حقیقی یک ملت - پاس داشتن هویت اصلی خود - پاس داشتن عزت خود - اهتمام به تقویت فرهنگ و هویت اسلامی ایرانی - تدوین برنامه درس ملی مبتنی بر فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی - ورزش قهرمانی مظهر تمایلات و استعدادها و تشخص و هویت یک ملت - انعکاس اصالت ملت ایران - تأثیر انقلاب اسلامی و ایستادگی ملت ایران - دفاع از حیثیت ملی - تقویت خودباوری - استقلال و خوداتکائی - احساس هویت - احتیاج ابتکار و کار - حضور مردم در صحنه و دخالت و شراکت مردم در مسائل اساسی نظام - آگاهی و بصیرت و پیشگامی و پیشرفت در میدانهای مختلف - دفاع از مرزهای هویت ملی - دفاع از شخصیت ملی، از عزت ملی - احساس مسؤولیت شخصیت‌های برجسته - وجود شاخص‌هایی چون عقاید، اخلاق، آداب، رفتارهای فردی و اجتماعی و خلیقات ملی - هویت مردم و ایمان مردم و عزم مردم - استقلال فرهنگی - بازیابی حقیقی هویت اسلامی - ایرانی خودمان - فکر ایرانی، فکر اسلامی، هویت اسلامی و ایرانی حفظ هویت خود، استقلال خود، عزت خود - هویت ایرانی نشأت‌گرفته‌ی از همین

هویت اسلامی - هویت اسلامی هویت گمشده ملت ایران - دشمنان به دنبال سلب هویت از ملت ایران.

در مدخل هویت اسلامی برای رسیدن به نتایج جدول شماره سه موارد زیر مورد پایش چندباره قرار گرفت:

شجاعت - فداکاری - ایمان - جوان‌ها - تهاجم دشمن - عدالت‌طلبی - جوانان - ایستادگی مقابل سلطه‌گران - پویایی علمی - بیداری اسلامی - امید به وعده‌ی الهی - نصرت - ارتقاء وفاق و همگرایی اجتماعی - بیداری اسلامی - احساس وظیفه‌ی اسلامی - عزم و اراده‌ی متکی به ایمان و توکل و بصیرت و تدبیر - پیروزی و سرفرازی - عزت و کرامت - نجات فلسطین و نجات ملت‌های مسلمان - تعلیم و تربیت اسلامی - احساس هویت، متکی به اسلام - عزت و کرامت اسلامی - حرکت اسلامی - ایستادگی در کنار ملل مسلمان - برگردان هویت اسلامی به ملل مسلمان - شعارهای اسلامی - بیداری و حرکت اسلامی حقیقی ماندگار مستحکم قابل دوام و دفاع در مقابل تهاجم‌ها - فراخوانی دنیا به سمت ارزش‌های معنوی - قانون اساسی - اتحاد ملی و به رسمیت شناختن دگرسانی‌های مذهبی، قبیله‌ای و نژادی - برکت انقلاب اسلامی - برکت حضور مردم در صحنه و دخالت و شراکت مردم در مسائل اساسی نظام - پیشرفت در میدان‌های مختلف - اعتقاد به قدرت پشتیبان الهی و اتکال به خدای متعال - پیشرفت‌های گوناگون در این نظام - پیشرفت علمی، پیشرفت فناوری و صنعتی، پیشرفت‌های اجتماعی گوناگون، پخته شدن افکار، پدید آمدن افکار نو، حرکت عظیم علمی - احساس عزت اسلامی و مطالبه‌ی این عزت - گسترش افقی و عمودی با تأکید بر هویت ایرانی - اسلامی - حفظ فرهنگ و هویت اسلامی - ایرانی و ارزش‌های اخلاقی - استقلال فرهنگی - برافراشتن پرچم اسلام - حرکت به سمت سیاست‌های اسلامی - شجاعت در برابر هیبت دشمن.

نتیجه‌گیری

بررسی پویش تاریخی هویت ایرانیان ابعاد تازه‌ای را به ذهن متبادر می‌کند؛ و آن این‌که بروز مسائل هویتی در جامعه ما تابعی است که فراز و فرود آن به مقاطع زمانی و مقتضیات نسل‌های مختلف، دارای جلوه‌ی مثبت یا منفی بوده است (نمودار تفسیری شماره یک). از دیگر روی مراتب مختلف مشکلات ناشی از تحولات اجتماعی نیز این

حقیقت را آشکار می‌سازند که نمی‌توان هر سطحی از بروز مسائل هویتی را بحران هویت نامید. وجه دیگر این‌که: اگر بروز این پدیده‌ها در درون اجتماع به صورت نظام مند و منطبق با سلاطین بومی جامعه ایرانی به شکلی هدایت شوند که فرگشت آن موجب تقویت بنیادهای هویتی ایرانی - اسلامی شود؛ می‌توان از نقش مثبت مسائل هویتی نیز بهره برد (نمودار تحلیلی شماره سه).

قبل از پرداختن به بیانات، با استفاده از مطالعه مفهومی و تاریخی هویت در ایران (پیش تاریخ هویت) برای بازتعریف مناسب مسائل هویتی در زمان مورد مطالعه پرداخته شد. حاصل آن که ایرانیان در همه زمان‌هایی که از حکومت مرکزی واحد برخوردار بوده‌اند، به غیر از ایجاد مشکلهایی که گاه تا سقوط بنیان‌های هویتی پیش رفته، شکوفایی و رشد دوباره را نیز به موازات این تهدیدها در پی داشته‌اند (الگوی تفسیری شماره یک). حال پاسخ به پرسش:

از دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله العالی) اساسی‌ترین مسائل هویتی انقلاب اسلامی در دهه چهارم کدامند و بر مبنای تحلیل چه ویژگی‌هایی دارند؟

هویت ایرانی - اسلامی، هویت انقلابی و هویت ملی بایسته‌ترین تکرار و شدت از تحلیل انجام شده به عنوان سه لایه هویتی که از نقشی برجسته‌تر نسبت به بقیه برخوردارند، در تحلیل‌ها به دست آمد (جدول شماره یک). در تحلیل مسائل هویتی این دوره با کلیدواژه و مصادیقی که دارای جنبه‌های سلبی و در برخی مواقع ایجابی است، می‌توان شاهد بازتعریف جنبه‌های مثبت و منفی بروز مسائل هویتی در دهه چهارم انقلاب بود و به نتایج زیر رهنمون شد:

در مورد ویژگی مسائل هویتی دهه چهارم:

- در هر سه بعد هویت ملی، ایرانی - اسلامی و انقلابی به وجود جبهه مخالف خارجی صریحاً در رهنمودها اشاره شده است.

- عملکرد مسئولان در قبال هویت چه در بعد ملی و چه اسلامی و انقلابی بیشتر از عامه مردم مورد نقد قرار گرفته است.

- در بعد جامعه‌شناسانه مفهوم هویت «نسل جوان» بیشتر از سایر طبقات سنی جامعه مورد تأکید و تحسین بوده‌اند.

- فقر، استضعاف و عدالت اجتماعی از نکات حائز اهمیت برای رسیدن به اهداف عالی هویتی نظام جمهوری اسلامی ایران بر شمرده شده است.

در تحلیل عوامل مذکور: به زعم دربرگیرندگی و وجود عوامل چالش‌زای این دوره از عمر انقلاب، تکرار مجدد برخی عوامل در این دوران دلالت بر ضرورت نگاه جدی به آن بدلیل مانایی مشکله بوده و از طرف دیگر با توجه به حساسیت این دوره زمانی عزم جدی بر رفع نقاط منفی و تقویت نکات مثبت را مطالبه می‌کند.

بررسی علمی داده‌های مورد پژوهش و توجه به ابعاد محتوایی جدول‌های تحلیل شده این نتیجه را به دست می‌دهد: در بُعد معنایی تقسیم‌بندی اجتماعی و ملی هویت مورد تأکید قرار گرفته، در مقام مقایسه با نظریات اندیشمندان داخلی: مواجهه امروز ما با مسائل بزرگ جهانی و منطقه‌ای با هجوم گسترده به تاریخ و فرهنگ و زبان و حتی تمامیت و یکپارچگی سرزمینی (ر.ک: احمدی، ۱۳۹۵)، تطابق معنایی می‌یابد. از دیدگاه نگارندگان هر چند مطالعه هویت و مسائل آن (به دلیل پیچیدگی‌های هویتی موجود) در ایران هیچ‌زمانی با کهنگی مواجه نخواهد شد، در این برهه زمانی بیشتر نیازمند به بومی‌گزینی در مطالعات به جای ترجمه‌های نامأنوس از دیگر فرهنگ‌هاست. از نوآوری‌های این تحقیق اثبات این معناست که اجتماع ایرانی با لحاظ کردن پویای تاریخی هویت خود، در زمان برخورد با مسائل هویتی، بُعد ایجابی یا مثبت هم از خود بروز داده‌اند که نمونه‌هایی از آن در بازیابی هویت مستقل ملی و ایرانی اسلامی هم‌چنین هویت انقلابی در دهه چهارم برشمرده شد. به هر روی تکانه‌های حاصل از آسیب‌های داخلی و فرصت‌های ایجاد شده هویتی در مواجهه با این مسائل نیازمند تلاشی است که با امید به لحاظ کردن مطالعاتی از این دست خودیابی هویتی از سوی نخبگان و اجتماع مردمان را در این برهه حساس به جهش هویتی ایرانی اسلامی بدل کند.

پیشنهادها

- باور به خلق نگاه نوین هویتی در جامعه با مدیریت صحیح و الگو قرار دادن تجربه‌های موفق برخاسته از هویت ایرانی - اسلامی و انقلابی در ایران پس از انقلاب.
- ثبت مدل این الگوها (علاوه بر پیشوایان و اسطوره‌ها) و اجرای آنها به صورت جامعه نمونه.
- قابلیت اجرای طرح‌ها در کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت به عنوان محور عمل مدیران مربوطه.

منابع

- آزادارمکی، تقی؛ غفاری، غلامرضا (۱۳۸۲)؛ *جامعه‌شناسی نسلی در ایران*، تهران: پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی دانشگاهی.
- ابوالحسنی، رحیم (۱۳۸۸)؛ *تعیین و سنجش مؤلفه‌های هویت ایرانی*، به سفارش گروه پژوهش‌های فرهنگی و اجتماعی، تهران: پژوهشکده تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام.
- احمدی، حمید (۱۳۸۳)؛ *ایران، هویت، ملیت، قومیت، مجموعه مقالات*، تهران: مؤسسه تحقیقات و توسعه علوم انسانی.
- الطائی، علی (۱۳۸۲)؛ *بحران هویت قومی در ایران*، تهران: نشر شادگان.
- انجمن جامعه‌شناسی ایران و شورای اجتماعی کشور همایش ملی آسیب‌های اجتماعی در ایران (۱۳۹۳)؛ *بحران هویت و آنومی*، تهران: نشر آگاه.
- باردن، لورنس (۱۳۷۵)؛ *تحلیل محتوا*، ترجمه ملیحه آشتیانی و محمد یمنی‌دوزی، تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- بوزان، باری (۱۳۷۸)؛ *مردم، دولت‌ها و هراس*، ترجمه ناشر، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- پاکتیچی، احمد (۱۳۹۳)؛ *روش تحقیق: باتکیه بر علوم قرآن وحدیث*، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق(ع)، ج ۲.
- پایگاه بین‌المللی همکاری‌های خبری شیعه، قابل دسترسی در: [Http://fa.shafagna.com](http://fa.shafagna.com)
- پرتویی، اصغر (۱۳۹۶)؛ *چالش‌های هویت ملی در ایران معاصر*، تهران: جهاد دانشگاهی، سازمان انتشارات.
- پورتال جامع پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی قابل دسترسی در: Www.Ensani.Ir
- پورتال حوزه علمیه قم، قابل دسترسی در: Www.Hawzahqom.ir
- پورتال ویکی جامع پردیس دانشگاهی قم، قابل دسترسی در: Wiki.Qom.ac.ir
- جانی‌پور، محمد (۱۳۹۰)؛ *اخلاق در جنگ*، تحلیل محتوای مکاتبات امیرالمومنین علی علیه‌السلام و معاویه، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق(ع).
- حاجیانی، ابراهیم (۱۳۹۲)؛ *جامعه‌شناسی هویت ایرانی*، به سفارش: پژوهشکده تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام، تهران: گروه پژوهشی فرهنگی و اجتماعی.
- حاجیانی، ابراهیم؛ ایروانی، زهرا (۱۳۹۷)؛ «آینده‌پژوهی هویت ملی ایران در افق زمانی ۱۴۰۷»، *فصلنامه مطالعات ملی*، ۷۶، س ۱۹، ش ۴، صص ۱۸-۱۵.
- حق‌پناه، جعفر (۱۳۸۱)؛ *کانون‌های بحران هویت در ایران*، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی، ص ۴۶
- دانش‌پژوهان، منوچهر (۱۳۹۷)؛ *بازکاوی مؤلفه‌های هویت ملی در شاهنامه فردوسی*، تهران: انتشارات اطلاعات.
- دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله العظمی خامنه‌ای WWW.KHAMENEI.IR : بهره‌برداری از ۵۶ لینک به‌صورت موردی و مطالعه ۱۵ سند کلی مربوط به تدابیر و فرامین در بخش اسناد بالادستی از سال ۱۳۸۷ تا ۱۳۹۵ که به دلیل تعداد بالای آنها و به توصیه داوران مقاله در فهرست منابع نیامده است.
- رحیمی، علیرضا (۱۳۹۶)؛ *کشاکش دموکراسی و امنیت ملی در ایران ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۲* - هشت، تهران: نشر جامعه‌شناسان.
- زهیری، علیرضا (۱۳۸۹)؛ *جمهوری اسلامی و مسأله هویت ملی*، تهران: انتشارات پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی.

- ساروخانی، باقر (۱۳۸۰): *دایره‌المعارف علوم اجتماعی ۱*، تهران: انتشارات کیهان.
- شایگان، فریبا (۱۳۹۵): *امنیت اجتماعی با بهره‌مندی از بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله‌العالی)*، تهران: پژوهشگاه علوم انتظامی و مطالعات اجتماعی ناجا.
- عزتی، مرتضی (۱۳۹۴): *روش تحقیق در علوم اجتماعی*، تهران: مؤسسه تحقیقات اقتصادی دانشگاه تربیت مدرس، انتشارات نورعلم.
- علی‌اکبر و دیگران (۱۳۸۳): *هویت در ایران: رویکرد سیاسی اجتماعی فرهنگی و ادبی به هویت و بحران هویت در ایران*، تهران: جهاد دانشگاهی، پژوهشکده علوم انسانی اجتماعی.
- قنبری، علی (۱۳۹۲): *مؤلفه‌های هویت ملی در ایران*، به اهتمام گروه تحقیقات سیاسی اسلام، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- کریمی‌مله، علی؛ پارسا، ندا (۱۳۹۸): «سیاست‌گذاری هویت ملی و الزامات راهبردی آن برای ایران»، *فصلنامه مطالعات ملی*، ۷۷، س ۲۰، ش ۱، صص ۲۱-۳.
- مجردی، سعید (۱۳۹۱): *ایترنت و امنیت داخلی*، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- مقصودی، مجتبی (۱۳۹۷): «سنجش هویت جمعی ایرانیان؛ با تأکید بر همبستگی اجتماعی»، *فصلنامه مطالعات ملی*، ۷۵، س ۱۹، ش ۳، صص ۴۶-۲۳.
- منصوری، فرشته؛ نصیری‌سروی، رسول؛ رنجبر، قاسم (۱۳۹۸): «بررسی نقش ارزش‌های اخلاقی، هویت و اعتماد اجتماعی بر امنیت انسانی، مطالعه شهر تهران»، *فصلنامه امنیت پژوهی*، س ۱۸، ش ۶۵، صص ۷۲-۵۵.
- نصری، قدیر (۱۳۸۷): *مبانی هویت ایرانی*، تهران: مؤسسه مطالعات ملی، تمدن ایرانی.
- نصری، قدیر (۱۳۹۰): *درآمدی نظری بر امنیت جامعه‌ای (مفاهیم، مؤلفه‌ها و نظریه‌ها)*، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- نظری، علی‌اشرف؛ سازمند، بهاره (۱۳۸۷): *گفتمان هویت و انقلاب اسلامی ایران*، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
- همایش ملی (۱۳۹۲): «الگوی هویت اسلامی ایرانی در چشم‌انداز ۱۴۱۵»، *چکیده مقالات*، تهران: مؤسسه مطالعات ملی، انتشارات تمدن ایرانی.
- هولستی، ال.آر (۱۳۹۵): *تحلیل محتوا در علوم اجتماعی و انسانی*، ترجمه نادر سالارزاده‌امیری، تهران: دانشگاه علامه طباطبائی.
- Chan, S. (2017); Assisting with qualification completion by applying the concept of occupational identity as conferred before self-inference: A longitudinal case study of bakery apprentices, *Vocations and Learning*, 10(2), 121-140
- Côté, J. E. (2018); The enduring usefulness of Erikson's concept of the identity crisis in the 21st century: An analysis of student mental health concerns, *Identity*, 18 (4), 251-263.
- Dornas, A. (2019); The Concept of Identity and Culture in Three Collections of a Designer—Contemporary Elements, *The Design Journal*, 1-10.
- Misztal, Barbara (1996); *Modern society*, Cambridge, polity press.
- Shahidani, M. H., & Penkovtsev, R. V. (2017); The Role of Social-Identity Beliefs in the Trends of Foreign Policy of Iran, *Japanese Journal of Political Science*, 18(3), 446-464.

